

EMBER CONTRA PARTEMBER vagy E. E. Noth, a büntudatos próféta

A francia életlendület hanyatlására lehetne következtetni — tévesen — abból is, hogy *Marianne* egyre több idegen íróat fogad be szentélyébe (némi rosszmájúsággal úgy is mondhatnám: bu-doir-jába). A hasonlatok mindig veszélyesek, de ha az ember erre a tünetre párhuzamot keres, úgy kénytelen a későrómai kor könyvnyelmségére emlékezni, amikor minden jöttment helytartó úgy osztogatta az afrikai és előázsiai bennszülötteknek a római polgár rangot, mint a mai franciák a becsületrendet, s amikor a barbárok fegyveres invázióját, latinul író előhírnökeik szellemi inváziója vezette be. (Mellesleg, az ő latinságuk valahogy úgy viszonylott a Tacituséhoz, mint mondjuk Panait Istrati franciasága a Proustéhoz.) Maga a tünet korántsem új a francia irodalom és művészet berkeiben. Csirái már a századvég idején is fellelhetők, mint azt Moréas, Herédia, az olasz származású Zola és mások példája mutatja. Ám ők csak első fecskéi voltak a Szellem nagy migrációjának a Szajnapart felé, mely a háború után a honkereső elitek emigrációjává terebélyesedett. Ma minden valamirevaló francia kiadónak megvan a maga „házi idegen“-je és minden francia lapnak a maga disz-métépue-je, kb. olyformán, mint ahogy Magyarországon még nemrég minden bankvállalat el volt látva egy „diszgójjal“. „Sebaj, naturalizáljuk e jövevényeket“, — intézik el a kérdést a derülátók, akik továbbra is meg vannak győződve arról, hogy a francia kultúra a legtökéletesebb olvasztótégely. A naturalizálás az ő szemükben kissé a barbárok értelmetlenné tevését is jelenti, aminthogy ugyanezzel a szóval jelölik nemcsak az állampolgári jogok megadását, de a madarak kitömését is. A közvélemény számára a bevándorolt íróat először franciává kell átfésülni, hogy azután exotikus hanghordozásával feltálalhassák.

E szellemi invázió ellen ujabban sajnos hűvös-elegáns fejek is a fajfranciaság fikciójába menekülnek, (pl. R. Millet rokon tárgyú könyvecskéjében) melynek különben még nem akadt Gobi-neau-ja. Tiltakozni és lázadozni az idegen tehetségek térfoglalása ellen teljesen céltalan, hiszen e térhódítás egyenes következménye a francia Szellem századelei zendülésének az öröknek hazudott nemzeti normák, a nyírott parkok, a cartéziánus világosság és a kövér takarékpénztárak Franciaországa ellen, amin kívül — hirdették a szentségtörők — igenis, van élet. A franciává előléptetett idegen írók és művészek ma is csak kovászai ennek a nemzeti, sőt „fajfrancia“ lázadásnak. Jelenlétük és szaporodásuk nem is a francia szellemiség alkonyának jele, hanem csak *egy bizonyos* francia szellemiség: a kispolgári intellektualizmus és méginkább, a kispolgári szemléletmód széthullásáé. Az idegen értelmiség szajnaparti békés inváziója végeredményben tehát megtermékenyítő a francia szellemre. Elősegíti azt a folyamatot, melynek eredményeképp ez a szellem nem a kétes mellékizú esprit-t fogja jelenteni, hanem az „egyetemes emberi“ kifejezését, akár az encyklopédisták idején.

A franciává rangosított idegen írók között előkelő helyet foglal el a német Ernst-Erich Noth, kinek új könyve (*L'Homme contre le Partisan*, Grasset kiadó) némileg irodalmonkivüli okokból feltűnő visszhangra talált. Az „Ember a Pártember ellen“ egyfajta korszerű hitvitairat, világnézeti megmutatkozás, bő — és kissé bőbeszédű — leleplezés és önleleplezés. Egy *Weltanschauung*-lázban égő lélek megmérékezése a kor divatos eszményáramlatainak hőmérőjével, aki végülis azzal véli megoldhatni összes baját, hogy — széttöri a hőmérőt.

Noth már előző, francia nyelven megjelent könyveiben is (*La Tragédie de la Jeunesse allemande*, *L'Enfant écartelé*, *La Voie barrée*) a korlélek vajúdását, önemésztő útkeresését rajzolta a német fiatalság válságának tükrében. Ő nem válságról: tragédiáról beszél, ami nála nem annyira ténymegállapítás, mint inkább értékítélet. A maga számára Noth egy gesztussal oldotta meg ezt a válságot: százszázalékos árja létére önként az „Erbfeind“ földjére emigrált s az újbarbárság zürös áradata elől Provence megejtő ege alatt keresett menedéket. Egyéni megoldásnak ez mindenesetre megoldás, csak ott lehetne különvéleményt bejelenteni, amikor Noth mindenáron hősi gesztussá akarja felmagasztosítani önkéntes száműzetését, egy antik tragédia-hős pózában vállalva és elhárítva a barrikádok mindkét oldaláról ellene zúdított vádat: a megfutamodását. Közben maga is érzi, hogy az általa sorsproblémává emelt kérdés elintézés módjával két szék közé került, viszont új könyvében — a felemelkedés vagy felülemelkedés megkisérlése helyett, — egyfajta szélhámós-mazochizmussal, ebben a kényelmetlen helyzetben tetszeleg magának és a nagyvilágnak, mégpedig többszáz oldalon át, a *Weltanschauung*-mámornak valóságos niebelungeni áradatával.

Mivel igazolja mégis Noth két-szék-közi pozícióját? Azzal, hogy egy tetszetős fikciót fedez föl — ami mégcsak nem is *trouvaillé*, inkább *ujrakérdés* — : az Európai Szellemet, ennek megtagadását látja *minden* parancsuralmi rendszerben. Ezek a rezsimek — akár szélsőbaloldali, akár szélsőjobboldali címkét viselnek — szerinte az ember öngyilkossági hajlamát növesztik tömegőrülletté. Létükért nem a tudatlan tömeget (mint minden „magányos“, tehát arisztokratikus lélek, Noth mélyen megveti a *masszát*), hanem a megengedhetetlen okokból behódoló, meghátráló, passzív vagy áruló értelmiségi elitet terheli a felelősség. Noth értetlenül — vagy talán a szónoki kérdések manipulálóinak stilizált értetlenségével — áll szemben azzal a jelenséggel, hogy a kultúra bajnokai kerítészerepet vállalnak a kultúraellenséget programmá avató rendszerek szolgálatában. S ha a demokráciák képtelenek a barbárság rohamának gátat vetni, úgy azért, mert a demokratizmust azok, akik fejőstehénként kezelték, kiforgatták igazi mivoltából. Így keletkezik azután az álpróféták segítségével ama „szapános lejtő“, melynek sikos útja egyenesen a romlásba vezet. „Azok, akik megvetéssel és gyilkos gúnnyal beszélnek a szabad-

ságról, — jegyzi meg Noth, — nem veszik tudomásul azt, mint az élet egy adottságát, mégpedig azért nem, mert még nem vesztették el“.

Az elitnek rövidlátásból és szűkkeblűségéből öngyilkos magatartása szüli a kultúra sirásóinak diadalát. Az egyéni szabadság és teremtményező letipróinak sikerült büntársul megnyerni mindazokat, akik osztályérdekből, szektaszellemből vagy gyávaságból hajlandók egy új rend bajnokait látni bennük. A száműzöttek hivatása — hirdeti Noth — a kultúra és szabadság utolsó szigetein ébrentartani a szent lángot, és tanúságukkal elhárítani a még szabad nemzeteket fenyegető veszedelmet.

Az új száműzöttek és honkeresők kiskátéját összeállítani ma valahogy annyit jelent mint feltalálni a spanyolviaszkot. Am Noth mentségére szolgáljon, hogy ő nem általánosít, nem kiskátét akar adni a tömegnek, melyet alapjában megvet, hanem amikor efajta téziseit leszögezi, az egyénre, helyesebben sajátmagára gondol. Nem titkolja, hogy ő igenis prófétasorsot vállal, a mindjobban hitelét vesztő és leértékelt európaiság prófétája akar lenni. Egyéni tragédiája, vagy inkább tragikomédiája, hogy az európaiságot összetéveszti a két-szék-köztiséggel. Ennek legmeggyőzőbb bizonyítéka új könyvének a német-francia viszonyról szóló — „tisztán irodalmi“ szempontból talán legsikerültebb — fejezete.

A német szellemiségről szólva Noth megállapítja, hogy Goethe és Kant Németországa mentes a mai Germániával való minden lélekrokonságtól. „A németiség nagyjai azok maradnak, akik voltak, annál is inkább, mert nem népükkel és népüknek hála, hanem népüktől függetlenül, sőt legtöbbször népük ellenére, azzal nyílt ellentétben teljesedtek ki“. Goethe örökségének — Noth szerint — ma egyedül Franciaország lehet a letéteményese. „A multam: Németország. A jelenem: Franciaország, s a jövőtől várom a szintézist, melyet talán Európának fognak hívni“.

A két-szék-köztiség prófétájának utolsó szava tehát Franciaország apoteózisa. Melyik Franciaországé? A jelen, szóval a cseppfolyós állapotban levő, nagy konvulziók, nagyszerű csődök és feltápaszkodások elé néző Franciaországé, azé, mely ma a *par excellence* átmenetiség országa. Franciaország ma már vagy még nem egészen „Európa“. Talán kissé több, talán kissé kevesebb. Talán mindkettő egyszerre. Ezen a „már nem“-en vagy „még nem“-en lehet vitatkozni. Maga a tény vitán felül áll.

Persze az európaiság, az Európai Szellem hitvallása már önmagában elég gyanús, mint minden „villámzár“ járó fogalom, s mint minden mesterséges kód, mely vizenyössé teszi a belépőlyált humánomot. Az európaiak eddig még nem tudták közös nevezőre hozni a posztulált európaiságot.

Meglepő ennél a „százszázalékos fajnémetnél“ (még nem olvastam Nothról szóló francia írást, melyben ez a diszitó jelző ne tért volna vissza következetes-kihívóan és mit tagadjuk, bosszantóan: mintha Thomas Mann és más, külföldre kényszerült német

írók, akik az E.-E. Nothénál összehasonlíthatatlanul nagyobb elhivatottsággal képviselik a német szellem ügyét, nem volnának „százszázalékos fajnémetek“!), mondom, meglepő, hogy olyan könnyűszerrel szolgáltatja ki a Goethe örökségét a franciáknak, amivel szinte kizárja a reményt, hogy Goethe holnap „ujra honát leli a hazában“. (Mintha a franciáknak nem volna mit őrizniök! Talán éppen a túl soktól, mit őrizniök kell, roskad úgy le a válluk...)

Az E.-E. Nothnak más tekintetben is vitatható általános világnézeti és etikai magatartását nehéz megérteni, ha egy pillanatra is szem elől tévesztjük, hogy ez az író, prófétai allűrjei, ár-ellen-úszó ön-felülmúlásai és buzgó humanista összhangkeresése ellenére mindmáig nem tudott és talán holtiglan se fog tudni szabadulni a szélsőbaloldal által homlokára ütött Káin-jeltől, a renegátság büntudatától. Pedig — feloldozására szólván — Noth nem érdemli meg a bélyeget. Ő is, akárcsak Gide, tévedésből, önmegtévesztésből sodródott oda, ahol szellemi habitusánál fogva helye sosem volt, nem lett volna szabad lennie. A meg-nem-tértekből vagy ál-megtértekből nem lehetnek renegátok, annál az egyszerű oknál fogva, mert sosem voltak igazi hívők. Az ördögűzők tévednek: nem az ördög volt a falra festve, hanem az ördög megszépített mása, vagy — karikatúrája... Hogy a Gide-esetben az „eredendő megtérés“ (szinte azt irtam: „eredendő bűn“) ál-megtérés volt, legjobb esetben kényszer-megtérés, azt Julien Green-nek nemrég kiadott emlékiratai kétségbevonhatatlanul bizonyítják. Gide-nek — Green szerint — Vaillant volt a „rossz szelleme“. Hogy Noth-nál ki szerepelt ilyen minőségben, az kevésbé fontos. Noth nem „nagy író“ e fogalom gide-i értelmében, sőt egyáltalán nem nagy író. Könyvsikereit — ismétlem — irodalmonkivüli okok magyarázzák, mint sajnos a legtöbb mai francia könyvsiker.

(Mosonyi Ferenc.)

E G Y M A I F R A N C I A S Z I T R A J K R E G É N Y. A francia munkás-argot téglaevésnek nevezi a nincstelenségnek azt az állapotát, amikor már a betevő falatra sem telik. XVII. Lajos minisztere még fűévésre biztatta az ilyen koplalókat. A Bastille megdöntése után ezért a szellemes mondásért elsőnek került lámpavasra. Mig azonban a Bourbonok korában a „canaille“ fellázadt a fűévés pusztá említésére, a 130 éves tőkésuralom ugylátszik annyira hozzászoktatta a francia dolgozót a nélkülözéshez, hogy kenyér fogytán némi öngúnnal „téglaevés“-re biztatja magát, ami mégiscsak jobban passzol a vasbeton korához, mint a bukolikus fűévés... Ez a kifejező kép adja Jean *Fréville* ideai Renaissance Díjjal kitüntetett regénye címét is: *Pain de Brique*, „téglakenyér“, ha tetszik, szabad fordításban: szárazkenyér, vagy helyesebben — a hiányzó falat kenyér.

A Mignard-üzemben — melynek ötszáz dolgozója J. F. regényének kollektív hőse — nemhogy pártsejt, de mégcsak szakszervezeti csoport sem működik. A munkásság helyzete nem valami rózsás. A hypermodernül felszerelt, végsőkig racionalizált középüzemben a termelés iramát a darabbérrendszer diktálja. A túlhaszolt tempó s a biztonsági intézkedések elhanyagolása, különösen a nőmunkásoknál, számos balesetre ad okot. A nemkvalifikált munkaerő teljesítményét arány-